

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра політології та філософії

Дипломна робота

магістра

**з теми: “ВІРМЕНО-АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИЙ КОНФЛІКТ:
ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР”**

Виконав:

студентки 2 курсу, групи Р1-М24з

спеціальності 052 Політологія

заочної форми здобуття вищої освіти

Кацал Наталії

Керівник:

Віннічук О. В., кандидат політичних

наук, доцент кафедри політології та

філософії

Рецензент:

Кам'янець-Подільський

2025

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження міжнародних конфліктів.....	10
1.1. Міжнародні конфлікти: сутність та поняття.....	10
1.2. Особливості міжнародних конфліктів: структура, функції та типи...	19
Розділ 2. Місце та роль вірмено-азербайджанського військово-політичного конфлікту в сучасних міжнародних відносинах.....	31
2.1. Передумови виникнення та основні причини початку першої карабаської війни: політичний аспект.....	31
2.2. Особливості розвитку військово-політичного конфлікту у Нагірному Карабасі: друга вірмено-азербайджанська війна.....	42
2.3. Третя карабаська війна та політичні кроки щодо деескалації вірмено-азербайджанського конфлікту.....	51
Висновки.....	62
Список використаної літератури та джерел.....	66

Вступ

У сучасному світі проблематика міжнародних конфліктів посідає одне з провідних місць у наукових і політичних дискусіях. Історія людства переконливо доводить: війна є постійним супутником розвитку цивілізацій, а мирні періоди здебільшого були відносно короткотривалими. За підрахунками дослідників, від закінчення Другої світової війни у світі налічується лише кілька десятків днів абсолютного миру, що свідчить про хронічний характер конфліктності у міжнародній системі. Сучасна глобалізація та взаємозалежність держав і регіонів значно підвищують ризики стрімкої ескалації локальних суперечностей, які здатні перерости у масштабні воєнні протистояння з катастрофічними гуманітарними та політичними наслідками.

У таких умовах істотно зменшується спроможність окремих суверенних держав самотійно визначати напрями політичного розвитку як у внутрішньому вимірі, так і на міжнародній арені. Це зумовлює об'єктивну потребу у формуванні дієвих інститутів колективної безпеки та регіональних і глобальних механізмів мирного врегулювання суперечок. Водночас простежується тенденція до зближення національно-державних інтересів із загальносвітовими проблемами, що у свою чергу призводить до підвищення рівня конфліктності.

Конфлікт як суспільне явище є складним і багатограним. Він завжди супроводжував розвиток людства, відображаючи боротьбу за ресурси, владу чи вплив. У міжнародному вимірі конфлікт набуває особливого значення, оскільки його суб'єктами виступають не окремі групи чи соціальні спільноти, а держави та міжнародні актори. У таких ситуаціях зіткнення інтересів набуває глобального резонансу та потребує залучення зовнішніх посередників для пошуку шляхів виходу з протистояння.

Особливо показовим прикладом складності розв'язання міждержавних конфліктів є протистояння між Вірменією та Азербайджаном за контроль над Нагірним Карабахом. Дане протистояння має глибоке історичне коріння та характеризується етнополітичними, релігійними й геополітичними чинниками.

Попри численні спроби мирного врегулювання, включно з посередницькою діяльністю ОБСЄ, ООН та окремих держав, конфлікт неодноразово переходив у фазу активних бойових дій. Це демонструє обмеженість наявних міжнародних механізмів та складність пошуку компромісу у випадках, коли зіткнення торкається питань національної ідентичності, територіальної цілісності та стратегічних інтересів великих держав.

Нагірно-Карабахський конфлікт є одним із найтриваліших та найскладніших у сучасній міжнародній політиці. Його специфіка полягає у тому, що він поєднує класичні риси міждержавної суперечки за територію із глибокими етнополітичними й ідентифікаційними проблемами. Для Вірменії питання Карабаху пов'язане із захистом вірменського населення регіону та правом на самовизначення. Для Азербайджану – це передусім питання відновлення територіальної цілісності та суверенітету. Таким чином, предмет конфлікту є принципово несумісним у розумінні сторін, що створює додаткові перешкоди для досягнення компромісу.

Подальший аналіз вірмено-азербайджанського протистояння дозволяє зрозуміти закономірності сучасних міжнародних конфліктів і виявити головні перепони на шляху їх врегулювання. Зокрема, йдеться про вплив історичних образ, зовнішнього втручання, регіональних енергетичних інтересів, а також фактор недовіри між сторонами. Усе це підкреслює актуальність дослідження міжнародних конфліктів у цілому та карабахського питання зокрема, адже його вирішення матиме значний вплив не лише на безпеку Південного Кавказу, але й на стабільність міжнародної системи в цілому.

Метою дослідження є аналіз основних причин ескалації конфлікту між Вірменією і Азербайджаном у Нагірному Карабасі.

Під час написання роботи було поставлено наступні **завдання**, які дозволять розкрити проблематику нашого дослідження:

- охарактеризувати сутність поняття міжнародного конфлікту в сучасній науковій думці;

- розкрити основні функції, структуру та типи сучасних міжнародних конфліктів;
- проаналізувати передумови виникнення вірмено-азербайджанського збройного конфлікту;
- дослідити причини початку першої війни у Нагірному Карабасі;
- розкрити особливості розвитку вірмено-азербайджанського конфлікту під час другої війни;
- охарактеризувати наслідки третьої Карабаської війни між Вірменією й Азербайджаном та роль міжнародних акторів у цьому збройному конфлікті.

Об'єктом дослідження є міжнародний конфлікт.

Предметом дослідження є особливості розвитку вірмено-азербайджанського збройного конфлікту у Нагірному Карабасі в контексті сучасних міжнародних відносин.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу нашого дослідження складають загальнонаукові та спеціальні політологічні методи. Зазначені наукові методи та прийоми використовувалися комплексно для забезпечення достовірності знань, вирішення поставлених завдань й обґрунтованості висновків.

Метод історичного аналізу сприяв дослідженню періодів розвитку зовнішньої політики Вірменії та Азербайджану, починаючи з 90-х рр. XX ст.. За допомогою системного аналізу охарактеризовано особливості врегулювання конфлікту між двома державами, проаналізовано основні шляхи до деескалації військових дій.

Важливим також є порівняльний метод, який дав змогу нашому дослідженню порівняти передумови виникнення військових дій у Нагірному Карабасі під час трьох війн.

Ґрунтуючись на аналізі сучасних теоретичних досліджень вітчизняних та закордонних науковців, у роботі представлено авторське бачення першопричин військово-політичного конфлікту між Вірменією й Азербайджаном та можливих шляхів його врегулювання.

Наукова новизна. Кваліфікаційна робота є комплексним теоретико-прикладним аналізом сучасних міжнародних конфліктів на прикладі вірмено-азербайджанської війни.

У роботі розкрито складність врегулювання цього конфлікту через його багат шаровість. Адже з одного боку це безпосередній спір між Єреваном і Баку, а з іншого – це частина ширшого геополітичного контексту, адже у регіоні перетинаються інтереси багатьох геополітичних гравців. Внесок автора у дослідження цієї проблематики також полягає у визначенні стратегічних напрямків подальшого розвитку вірмено-азербайджанського конфлікту.

Практичне значення роботи. Дослідження усіх факторів карабаського конфлікту значно ускладнюють процес його врегулювання і водночас роблять його надзвичайно важливим для розуміння природи сучасних міжнародних конфліктів. Вирішення цього протистояння має значення не лише для безпеки Південного Кавказу, але й для всієї системи міжнародних відносин, оскільки воно демонструє межі можливостей міжнародних організацій і вплив великих держав на регіональні процеси.. Окремі положення дослідження можуть бути використані під час розробки програм із питань сучасних міжнародних відносин.

Матеріали наукового дослідження також можуть бути використанні під час навчального процесу при підготовці студентами до семінарських та практичних занять з наступних дисциплін: «Політична конфліктологія», «Теорія міжнародних відносин та геополітика» та ін. Результати дослідження можуть використовуватись і під час проведення науково-тематичних заходів на місцевому та загальнодержавному рівні з питань вирішення сучасних міжнародних конфліктів, в тому числі і російсько-української війни.

Публікації. Подано до публікації тези на тему: «Третя карабаська війна: політичні кроки до деескалації вірмено-азербайджанського конфлікту». Філософ-і-Я: наукові розвідки студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : наук. журнал / гол. ред. А.В. Найчук. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний

університет імені Івана Огієнка, 2025. Випуск 11.

Джерельна база. У контексті нашого дослідження були використані роботи українських та зарубіжних науковців. Зокрема це праці: Gunter, M. M., Kyavuz, M. H. «Nagorno-Karabakh conflict: historical and political perspectives» [3], Бернадський Б. В. «Міжнародні конфлікти» [8], Дуднік О. Я. «Особливості та специфіка зовнішньої політики Республіки Азербайджан в роки незалежності» [14], Єремєєва І. А. «Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти» [16], Єремєєва І. А. «Напрямки структурно-функціональних трансформацій міжнародних конфліктів» [17], Жеребецький Є. «Нагірний Карабах: український урок закавказького конфлікту» [19], Кудряченко А. І., Солошенко В. В. «Азербайджанська Республіка: засади успішних трансформаційних перетворень» [23], Лук'янюк В. «Карабаський конфлікт» [27], Маєвська С. В. «Міжнародні конфлікти. Їхні типи та розвиток» [28], Майоров М. «Карабах: гіркі плоди «Чорного саду»» [29], Майструк Н. Конфліктологічна парадигма: класичні та сучасні інтерпретації [30], Мальський М. З., Кучик О. С., Вовк Р. В. «Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва» [33], Маркітантов, В., Віннічук, О. «Друга Карабаська війна (2020 р.): причини та наслідки» [36], Мачуський В. «Влада і опозиція в державах Закавказзя» [37], Мілославська О. М., Бернадський Б. В. «Сутність і природа міжнародного конфлікту та політичний компроміс: історичний погляд» [40], Панафідін, І. О. «Ідея війни та проблема її трансформації» [47], Панченко Ю. «Третя карабаська. Чому почалася нова війна на Кавказі та якими будуть її наслідки» [48], Тихомирова Є. Б. «Конфліктологія та теорія переговорів» [58], Тронько О. О. «Міжнародний військовий конфлікт: теоретичні підходи до вивчення та застосовуване до нього право» [59], Тронько О. О. «Міжнародний конфлікт у політико-правових відносинах» [60], Трофименко А. В., Константинова Ю. В. «Конфліктологія та теорія переговорів» [61] та ін.

Важливою для нашого дослідження є праця української дослідниці Єремєєвої І. А. «Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти». В ній авторка

розкриває особливості формування цивілізаційної парадигми як методологічного інструментарію дослідження міжнародних відносин. В роботі аналізується проблема конфліктності у сучасних міжнародних відносинах. На думку дослідниці міжнародні конфлікти постбіполярного світу ускладнюються та набувають нових рис, що вимагає формування нових концептуальних та практичних підходів щодо їх управління, трансформації та врегулювання. У праці розкривається питання динаміки міжцивілізаційних відносин та конфліктів у міжнародному середовищі, що дає змогу отримати широкую методологічну базу для формування прогнозів та моделювання розвитку міжнародних процесів.

Актуальна для нашого дослідження є спільна робота українських дослідників Мальського М. З., Кучика О. С., Вовка Р. В. «Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва». В ній висвітлено широке коло питань теорії та практики функціонування системи міжнародної безпеки та актуальних питань політичної, економічної, інформаційної безпеки. Окрему увагу приділено розгляду проблематики сучасних міжнародних конфліктів, теорії і практики конфліктного врегулювання, актуальних питань сучасної світової політики.

Досить актуальною для нашого дослідження є праця В. Маркітантова та О. Віннічук «Друга Карабаська війна (2020 р.): причини та наслідки». Робота передбачає комплексний аналіз причин і передумов Другої Карабаської війни, ходу бойових дій і наслідків збройного конфлікту для регіону, а також характеристики факторів, що забезпечили її результати. У статті здійснено комплексний підхід до обґрунтування причин і результатів Другої Карабаської війни, що дозволило проаналізувати й охарактеризувати відмінності військово-політичного та технологічного вимірів стратегії розвитку обох сторін, а також зовнішні чинники, зокрема роль і позицію інших країн. Дослідження дає можливість стверджувати, що Другу Карабаську війну можна вважати війною нового зразка, стратегічно продуманою в контексті управління та прийняття рішень.

Також слід звернути нашу увагу на роботу української дослідниці Тихомирової Є. Б. «Конфліктологія та теорія переговорів». В ній розглядаються теоретичні й практичні проблеми конфліктології як науки, що вивчає сутність, природу й механізми різноманітних конфліктів, а також технології переговорів як одного з основних засобів розв'язання конфліктів.

Структура та обсяг дипломної роботи включає вступ, два розділи, висновки, список використаної літератури та джерел. Всього 72 сторінки.

Висновки

1. Проблема визначення сутності міжнародного конфлікту є однією з найскладніших у теорії міжнародних відносин та сучасній політичній науці. Її складність зумовлена багатовимірністю самого феномена конфлікту, його мінливістю, суб'єктивністю оцінок і відсутністю єдиного універсального підходу до тлумачення. Міжнародний конфлікт виступає не лише як зіткнення інтересів держав чи інших акторів, а й як складна система взаємодій, у якій поєднуються політичні, економічні, військові, правові, соціальні, культурні та психологічні чинники. Через це наукове осмислення конфлікту вимагає міждисциплінарного підходу, який би враховував різні аспекти його походження, розвитку, динаміки та наслідків.

Складність визначення міжнародного конфлікту полягає також у тому, що це явище має динамічний характер і змінюється під впливом часу, контексту, політичної кон'юнктури та позицій його учасників. Те, що на певному етапі може розглядатися як дипломатичне протистояння, за інших умов переростає у збройну фазу або, навпаки, трансформується у форму співпраці. Визначення конфлікту залежить і від інтерпретацій сторін: одна держава може вважати свої дії оборонними, тоді як інша – актом агресії. Така відносність оцінок робить майже неможливим створення єдиного, об'єктивного і всеосяжного визначення поняття «міжнародний конфлікт».

2. Структура міжнародного конфлікту охоплює сукупність взаємопов'язаних елементів, що відображають його внутрішню логіку та функціонування. До них належать сторони конфлікту, їхні інтереси й ресурси, об'єкт протистояння, засоби та методи боротьби, а також динаміка розвитку – від виникнення протиріччя до його розв'язання чи заморожування. Важливу роль відіграє також контекст – історичний, культурний, геополітичний, економічний, який визначає особливості перебігу конфлікту. Міжнародний конфлікт, таким чином, не є простою сукупністю дій чи подій; це цілісна система взаємозалежностей, у межах якої діють державні й недержавні актори,

міжнародні організації, посередники, а також зовнішні сили, що впливають на баланс сил.

3. Функції міжнародного конфлікту не можна зводити виключно до його руйнівних наслідків. Попри свою деструктивну природу, конфлікт часто виконує й конструктивні ролі у міжнародній системі. Він сигналізує про наявність глибоких суперечностей, стимулює до перегляду норм і принципів міжнародного права, до реформування системи безпеки, до пошуку нових механізмів комунікації та врегулювання. Через конфлікти світова спільнота формує нові правила взаємодії, розробляє інституційні механізми запобігання насильству та встановлює межі допустимої поведінки держав. У цьому сенсі міжнародний конфлікт є не лише проявом нестабільності, а й чинником еволюції міжнародного порядку.

4. Водночас деструктивна сторона конфлікту залишається визначальною. Озброєні протистояння призводять до численних людських втрат, руйнування інфраструктури, дестабілізації економік, порушення міжнародного права та гуманітарних норм. Вони створюють зони нестабільності, породжують хвилі біженців, загострюють міждержавні протиріччя і підривають довіру між народами. Тому розуміння природи конфлікту і його функцій має практичне значення – воно допомагає розробляти ефективні стратегії попередження, управління і вирішення конфліктів на різних рівнях міжнародної системи.

5. Типологізація міжнародних конфліктів також відіграє важливу роль у науковому аналізі. Залежно від характеру учасників, застосованих засобів, масштабів і цілей, конфлікти можуть бути міждержавними, внутрішньодержавними, змішаними, територіальними, ресурсними, ідеологічними, релігійними чи культурними. Однак на практиці більшість конфліктів мають комбінований характер, коли кілька типів переплітаються між собою. Така гібридність зумовлює труднощі класифікації, але водночас дозволяє глибше зрозуміти природу сучасних протистоянь, що часто охоплюють не лише військову, а й інформаційну, економічну та правову сфери.

6. Карабаські війни суттєво змінили геополітичний і гуманітарний ландшафт регіону, породивши глибокі наслідки як для Вірменії, так і для Азербайджану.

Перша Карабаська війна закінчилась у 1994 році з відносно великою перемогою Вірменії: контроль над Нагірним Карабахом і прилеглими до нього районами, сотні тисяч переміщених осіб. Цей конфлікт залишив по собі «заморожений» статус регіону, юридичну невизначеність і періоди військової напруги, які продовжували спалахувати знову. Для Азербайджану це означало втрачені території, величезні матеріальні збитки, вимушене переселення багатьох громадян, втрату контролю над міжнародно визнаними територіями.

Друга війна 2020 року стала переломною для співвідношення сил. Азербайджан, скориставшись значним нарощенням військового потенціалу, технологічних інновацій і міжнародною підтримкою, зумів повернути контроль над значною частиною територій, які Вірменія контролювала після Першої війни. Наслідком війни стало: переміщення людей із окупованих територій, гуманітарні проблеми, потреби у відновленні інфраструктури, а також втрата у людях та матеріалах. Для Вірменії це була суттєва поразка, яка послабила її геополітичні позиції, змусила переглянути свою зовнішню та внутрішню політику, збільшила залежність від союзників і страх за безпеку людей, які залишались на контрольованих територіях.

Операція 2023 року завершила етапи втрат Вірменією контролю над Карабахом: після блокади, дипломатичного тиску та військових дій Азербайджан узяв під свій контроль всі колишні сепаратистські структури, Нагірно-Карабахська «армія» була розформована, багато етнічних вірмен змушені були переселитися. Цей фінал означав для Азербайджану фактичне поновлення територіальної цілісності, зменшення ризиків «заморожених конфліктів», підвищення внутрішньої легітимності та міжнародного статусу. Для Вірменії – глибоку кризу: демографічний виклик (переселення, біженці), психологічні та моральні наслідки, поразку в іміджевому та міжнародному

плані, а також необхідність переосмислення стратегій безпеки і зовнішньої політики.

7. Усі три війни продемонстрували, що перемога у конфлікті корелюється не лише з військовою потужністю, але й із рівнем підготовки, технологіями, міжнародною підтримкою, логістикою, готовністю до компромісу, а також із готовністю адаптуватися до змін у військовому та дипломатичному середовищі.

Загалом, Карабаські війни показали, що довготривале протистояння без врегулювання через переговори та без чітких міжнародних гарантій формує «заморожені» конфлікти, які зрештою можуть спалахнути знову за змінених умов. Мирне врегулювання зароджує можливості для обох сторін: Азербайджану – закріплення результатів, для Вірменії – гарантії безпеки і прав людини, збереження культурної спадщини, можливість стабілізації й регіональної інтеграції.

Список використаної літератури та джерел

1. Artsakh – Karabakh in 1918-1920. URL: <https://armenian-history.com/artsakh-karabakh-in-1918-1920/>(дата звернення: 18.12.2021).
2. BBC News (2020), Nagorno-Karabakh profile. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-18270325>.
3. Gunter, M. M., Kyavuz, M. H. (2022). Nagorno-Karabakh conflict: historical and political perspectives. Routledge, 462 p. URL: https://books.google.com.ua/books?redir_esc=y&hl=uk&id=5d5sEAAAQBAJ&q=, p. 271.
4. Project: The Rule of Law in Armed Conflicts (RULAC). Military occupation of Azerbaijan by Armenia. 23 грудня 2020 р.. URL: <http://www.rulac.org/browse/conflicts/military-occupation-ofazerbaijan-by-armenia#collapse4accord>.
5. RULAC (Rule of Law in Armed Conflict), класифікація збройних конфліктів, пояснення міжнародного / неміжнародного підходу. URL: <https://www.rulac.org/classification?>.
6. Азербайджан оголосив про спільні з Туреччиною військові навчання поблизу кордону з Вірменією. 27.07.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azerbajdzan-virmeniya/30749610.html>.
7. Азербайджан проводить антитерористичні заходи в Нагорному Карабаху. Чому в регіоні знову загострення. URL: <https://suspilne.media/575997-azerbajdzan-provodit-antiteroristicni-zahodi-v-nagornomu-karabahu-comu-v-regioni-znovu-rozpocavsja-konflikt/>.
8. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 366 с.
9. Буравський О., Петрук А. Проблеми нагірно-карабаського конфлікту. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 26 травня 2023 р. С. 22-26.

10. Вірменія оцінює вихід з ОДКБ та бідкається, що РФ не поставила оплачене озброєння. URL: https://defence-ua.com/news/virmenija_otsinjuje_vihid_z_odkb_ta_bidkajetsja_scho_rf_ne_postavila_oplachene_ozbrojennja-11592.html.

11. Вірменія шукає союзників в Європі: як і чому країна відходить від Росії. URL: <https://zaborona.com/virmeniya-shukaye-soyuznykiv-v-yevropi-yak-i-chomu-krayina-vidhodyt-vid-rosiyi>.

12. Гнасевич Н. В. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Теорія міжнародних відносин». Тернопіль, 2018. 163 с.

13. Горін Є. У Карабахського анклаву – новий «президент», якого повністю контролює попередник. 12.09.2023. URL: <https://kp.ua/ua/politics/a676334-u-karabakhskoho-anklavu-novij-prezident-jakoho-povnistju-kontroljuje-porperednik?>.

14. Дуднік О. Я. Особливості та специфіка зовнішньої політики Республіки Азербайджан в роки незалежності. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2010. Вип. 16. С. 235-245.

15. Егел М. П'ять речей, які варто знати про Нагірний Карабах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pyat-rechey-yaki-treba-znaty-pro-karabakh/30894829.html>.

16. Єремєєва І. А. Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти: підруч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.

17. Єремєєва І. А. Напрямки структурно-функціональних трансформацій міжнародних конфліктів. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії, 2023. №47. С. 215-222.

18. Єремєєва І. А. Особливості дефініювання та класифікації міжнародних конфліктів у сучасній політології. Регіональні студії. 2019. № 17. С. 55-60. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regst_2019_17_13.

19. Жеребецький Є. Нагірний Карабах: український урок закавказького конфлікту. URL: https://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Zherebeckyj_Nahirnyj_Karabah.htm.

20. Жирохов М. Нагірний Карабах: нова війна за стару територію. URL: <https://mind.ua/openmind/20262845-nagirnij-karabah-nova-vijna-za-staru-teritoriyu>.
21. Заславська О. Міжнародні конфлікти: причини виникнення та шляхи подолання. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/831c21af-5157-4613-a80e-290eb79ccb78/>.
22. Крук О. В. Теорії міжнародних відносин: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 312 с.
23. Кудряченко А. І., Солошенко В. В. Азербайджанська Республіка: засади успішних трансформаційних перетворень. Тематичний випуск журналу Проблеми всесвітньої історії. 2021. 4(16) С. 155-174.
24. Кузнецова К. Загострення у Карабаху: чому воюють Азербайджан і Вірменія. URL: <https://tsn.ua/exclusive/azerbaydzhan-ogolosiv-operaciyu-u-nagirnomu-karabahu-yaka-istoriya-konfliktu-2412940.html?>
25. Кундельський Д. В. Перспективи мирної трансформації конфлікту на Донбасі в руслі теорії Й. Гальтунга. Політикус. 2021. Вип. 4. С. 39-46.
26. Лаб'як І. Азербайджан почав у Карабаху «антитерористичні заходи». URL: <https://tsn.ua/svit/azerbaydzhan-pochav-u-nagirnomu-karabahu-antiteroristiczni-zahodi-grimlyat-vibuhi-foto-video-2412841.html?>
27. Лук'янюк В. Карабаський конфлікт. URL: <https://www.jnsn.com.ua/h/0220P>.
28. Маєвська С. В. Міжнародні конфлікти. Їхні типи та розвиток. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-mizhnarodni-konflikti-173842.html>.
29. Майоров М. Карабах: гіркі плоди «Чорного саду». URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/09/30/158188>.
30. Майструк Н. Конфліктологічна парадигма: класичні та сучасні інтерпретації. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-3/28.pdf>.
31. Макіавеллі Н. Державець. Видавництво: Book Chef. Перекладач: Вікторія Черненко. 2024, 112 с.
32. Малиновська Н. В. Питання політики сили у міжнародних відносинах: концептуальний підхід. Людина, суспільство, політика: актуальні виклики

сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22-23 травня 2014 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. С. 61-64.

33. Мальський М. З., Кучик О. С., Вовк Р. В. Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2024. 202 с.

34. Мальський М., Мацяк М. Теорія міжнародних відносин. Київ: Кобза, 2003. 528 с.

35. Малярєнко Т. Теорія ігор у дослідженні конфліктів. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/133?> .

36. Маркітантов, В., Віннічук, О. Друга Карабаська війна (2020 р.): причини та наслідки. Eminak. 2025. 4(48), 300-315.

37. Мачуський В. Влада і опозиція в державах Закавказзя. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 2. С. 161-184.

38. Мгдесян А. Нагорный Карабах: отставка лидера в условиях кризиса. URL: <https://www.dw.com/ru/nagornyj-karabakh-otstavka-lidera-v-usloviakh-krizisa/a-66688717>.

39. Міжнародні конфлікти в сучасній світовій політиці. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/cf62f005-6c01-4a8c-ac50-5917d89d6e1d/>.

40. Мілославська О. М., Бернадський Б. В. Сутність і природа міжнародного конфлікту та політичний компроміс: історичний погляд. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2158/>.

41. Мінаєва А. Міжнародний конфлікт як причина економічних збитків. Universum. 2024. № 8. 112-118.

42. Нагірний Карабах: 30 років протистояння (хронологія конфлікту). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29064079.html>.

43. Ніколенко В. «Левіафан», або нарис учення про державу Т. Гоббса. Грані. 2020. Т. 23, № 8. С. 26-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2020_23_8_5.

44. Особливості демонтажу тоталітарного спадку пострадянських країн у 1990-х роках. Збірник тез за заг. ред. д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України Кудряченка А.І. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Фенікс, 2022. 132 с.

45. Остапенко О. І., Ряшко В. І. Кант: війна і мир. Важкий шлях до вічного миру. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2015. № 813. С. 209-214.

46. Павлюк О. ГО Hromadske (2020). Азербайджан і Вірменія воюють за Нагірний Карабах. Звідки взявся цей конфлікт?. URL: <https://hromadske.ua/posts/azerbajdzhan-i-virmeniya-voyuyut-za-nagirnij-karabah-zvidki-vzyavsya-cej-konflikt>.

47. Панафідін, І. О. Ідея війни та проблема її трансформації. Актуальні проблеми духовності: зб. наук. пр. Вип. 11 / за заг. ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг, 2010. С. 315-326.

48. Панченко Ю. Третя карабаська. Чому почалася нова війна на Кавказі та якими будуть її наслідки. Європейська правда. 20.09.2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/09/20/7169767>.

49. Пивоваров С. Вірменія і Азербайджан воюють за Нагірний Карабах понад 100 років. URL: <https://babel.ua/texts/51830-virmeniya-i-azerbaydzhan-voyuyut-za-nagirniy-karabah-ponad-100-rokiv-cey-konflikt-stvoriv-ordzhonikidze-pidigriv-stalin-i-posiliv-rozpad-srsr-dvi-versiji-odniyeji-viyn>.

50. Пилицук Я. Вірменія у новий час (XV-XIX ст.). URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0d495d8f-1d03-4aa9-85c9-3ab4a6e322f4/>.

51. Підбуцька Н. В. Еволюція феномену «конфлікт» у зарубіжній науковій літературі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя : КПУ, 2009. Вип. 5 (58). С. 123-126.

52. Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2008. 189 с.
53. Поплавський О. О., Саричев В. І., Левін О. Л. Соціально-економічні та інформаційно-комунікаційні аспекти воєнного протистояння Азербайджану і Вірменії у «другій карабаській війні». Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2021. № 1 (110). С. 61-71.
54. Рацибарська Ю. Переслідування вірменського народу 1915 року: вірмени в Україні пам'ятають і вимагають визнання. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26975726.html>.
55. Російсько-перська війна (1804-1813). URL: [https://www.wikiwand.com/uk/articles/Російсько-перська_війна_\(1804-1813\)](https://www.wikiwand.com/uk/articles/Російсько-перська_війна_(1804-1813)).
56. Соціальні відносини. Конфлікт як прояв соціальних відносин. URL: <https://studfile.net/preview/9700672/page:3>.
57. Справа «Чігаров та інші проти Вірменії». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Chiragov_v_Vurm.pdf.
58. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів: підручник. Суми: Університетська книга, 2022. 240 с.
59. Тронько О. О. Міжнародний військовий конфлікт: теоретичні підходи до вивчення та застосовуване до нього право. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 1. С. 363-376.
60. Тронько О. О. Міжнародний конфлікт у політико-правових відносинах. Юридичний науковий електронний журнал. № 7/2024 http://lsej.org.ua/7_2024/123.pdf.
61. Трофименко А. В., Константинова Ю.В. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник. Маріуполь: МДУ, 2020. 375 с.
62. Турбан В. В. Парадигмальний підхід в конфліктології: постановка проблеми. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i10/29.pdf>.
63. Україна в ОБСЄ виступила за мирне врегулювання конфлікту в Нагірному Карабаху. 30.09.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

politics/3109339-ukraina-v-obse-vistupila-za-mirne-vreguluvanna-konfliktu-v-nagirnomu-karabahu.html.

64. Чмихало Г., Квятковський Р. Конфлікт в Нагірному Карабаху від витоків до сучасності. URL: https://www.researchgate.net/publication/378487773_KONFLIKT_V_NAGIRNOMU_KARABAHU_VID_VITOKIV_DO_SUCASNOSTI.

65. Юзвяк Р. Чому Мінська група ОБСЄ завершує свою діяльність – і що буде далі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/minska-hrupa-obsye-karabakh-rozpusk-analiz/33520532.html>.

66. Юськів К. Одна нація – дві країни. Союз Алієва й Ердогана. 16.06.2021. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4368162-odna-natsiia-dvi-krainy-souiz-aliieva-y-erdohana>.